

Marlena Stradomska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Poland
E-mail: magdalena.rudnicka@onet.eu

Psychologiczne predyktory zachowań autodestrukcyjnych u dzieci i młodzieży – aspekt suicydogennych sekt / *Psychological predictors of self-destructive behavior in children and adolescents - aspects of suicidal sects*

Abstract

This article is a conclusion of reflections on issues related to psychological predispositions of self-destructive behaviors in children and adolescents. Groups, which are vulnerable to manipulation and social impact are especially young people. Historically, there are many examples of sects and social groups whose minors became victims. Suicide is one of the major causes of child and adolescent death. Due to the dangers that occur in the present day, it is worth to pay attention to preventive measures directed mainly to the youngest representatives of society.

Keywords: suicide; self-destructive behavior; children and youth; suicidal sects.

WPROWADZENIE

W XXI wieku coraz trudniej o poprawne relacje społeczne, nawet w najbliższym otoczeniu jednostki. Natomiast w ostatniej dekadzie wzrosła liczba rozwodów i rozpadów rodzin. Destabilizacja społeczeństwa zaczyna się zawsze od najmniejszej komórki – jaką jest rodzina. Naturalnym aspektem jest to, że w sprawach okołorozwodowych najbardziej na trudności emocjonalne, osobowościowe narażone są dzieci. Rodzice mają trudności z racjonalnym wytłumaczeniem tego – co właściwie stało się w domu, że właściwie - wszystko się zmieniło. Potomstwo słyszy kwestie: „to sprawy dla dorosłych, a nie dla małych dzieci, jak będziesz większy to zrozumiesz” – czy aby na pewno? Często dzieci nie są świadome tego, co dzieje się w ich najbliższym otoczeniu. Nie są w stanie adekwatnie reagować – uważają nawet, że kłótnie, oddzielne mieszkanie rodzi-

ców czy niedogodności związane są głównie z ich osobą – to ich wina. Wiele młodych osób przez lata pielęgnuje u siebie poczucie winy, niesprawiedliwości, złość i wiele negatywnych uczuć, a w konsekwencji niniejsza kwestia doprowadza do trudności adaptacyjnych. Wiele osób w ten sposób traci poczucie bezpieczeństwa czy kontroli, które w wymagającej codzienności, niezmiennie jest jedną z podstawowych potrzeb, które pozwalają człowiekowi na dalszy rozwój (Bańka 2002: 184-222). Środowisko ulega ciągłym przeobrażeniom, szczególnie pod wpływem rozwoju cywilizacji, przemysłu, nauki czy technologii. Niekontrolowany progres wpływa niekorzystnie na kwestię związaną z eskalacją problematyki dotyczącej zagrożenia cywilizacyjnego (Hołyst 2014: 110-224).

SAMOBÓJSTWA DZIECI I MŁODZIEŻY

Samobójstwa są trudnym do rozwiązania i wielowymiarowym problemem dla specjalistów wielu dziedzin. Warto w niniejszym artykule przytoczyć dane Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), która w swoim pierwszym raporcie poświęconym wyłącznie kwestii samobójstw z 2014 roku – *Preventing Suicide. A global imperative* – przedstawia zatrważające statystyki dotyczące samobójstw. Tematyka ta w dalszej perspektywie jest tematem tabu dla społeczeństwa. Jednakże statystyki i dane, które są prowadzone niezależnie doprowadzają nawet największych sceptyków do wyciągnięcia pewnych wniosków - a mianowicie co około minutę na świecie jedna osoba popełnia samobójstwo - nie ma jednej przyczyny tego faktu. Samobójstwo jest procesem, który w ostateczności doprowadza do samouszkodzeń, próby samobójczej lub w najgorszym przypadku – samobójstwa dokonanego. W 2020 roku co około 20 sekund statystycznie ma ginąć śmiercią samobójczą jedna osoba, a liczba osób, która chce popełnić samobójstwo będzie prawdopodobnie kilkanaście razy większa niż w poprzednich latach. Rok 2001 był przełomowy pod względem liczby ofiar samobójstw (849 000), łącznie była ona większa niż liczba ofiar przemocy (500 000) i wojen (230 000). W większości krajów europejskich roczna liczba ofiar samobójstw jest większa niż ofiar wypadków samochodowych. Jednakże kwestia związana z sytuacjami na drodze – jest bardziej rozpowszechniona np. naturalne dla większości społeczeństwa jest to, że co roku są zaostrzone kontrole policyjne w listopadzie - „Akcja Znicz” czy wzmożone działania policyjne można zaobserwować również podczas wakacji, świąt i wielu innych sytuacji. Z psychologicznego punktu widzenia – trudno jednoznacznie wskazać na drodze grupę samobójców, gdyż zazwyczaj nie wiadomo co się wydarzyło i z jakiej przyczyny. W związku z tym, że to temat raczej nie poruszany publicznie – często zakłada się, że jest lub była to wada mechaniczna pojazdu, nieszczęśliwy wypadek, zawał itp.

Jednakże szczególną uwagę przykuwają dane dotyczące samobójstw najmłodszych. Według WHO samobójstwo stało się drugą najczęstszą przyczyną śmierci wśród osób w wieku 15-29 lat. Statystycznie odsetek samobójstw rośnie wraz z przedziałem wiekowym. Tym bardziej niepokojący jest fakt, że w ostatnich latach coraz więcej coraz młodszych osób odbiera sobie życie – mówi się wręcz o zjawisku odmładzania struktury samobójstw (zobacz jestem.pl). Według WHO,

10 – 20 % dzieci na świecie cierpi na jedną lub więcej chorobę psychiczną lub ma problemy z zachowaniem. Każdego roku 8,3% populacji amerykańskiej nastolatków cierpi z powodu depresji. Jeden na pięciu przyznaje, że ma myśli samobójcze. W Polsce pomiędzy 2012 a 2014 rokiem odsetek samobójstw wśród osób do 24 roku życia wzrósł z 1271 do 2213 osób, a odsetek samobójstw w ogóle – z 4177 do 6165 osób. Dane te mogą być jednak niepełne – nieczęsto próby samobójcze są zatajane, a śmierć samobójcza zgłaszana jako nieszczęśliwy wypadek itp. Jak podkreśla Andrzej Zwoliński: „według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) stosunek prób samobójczych do dokonanych samobójstw wynosi 15:1. Oznacza to, że w Polsce dokonuje zamachu na swe życie nawet 6 tys. dzieci i nastolatków rocznie” (WHO 2012: 186).

SEKTY

Termin „seкта” posiadał na początku sens doktryny filozoficznej lub religijnej, pochodził on od łacińskiego *sequi* i oznaczał dosłownie i w przenośni „podążać”. Znaczenie to dominowało do XVII wieku. Drugie znaczenie słowa „seкта” pochodzi od *secare* – „ciąć”, co donosi się do zjawiska grup, które odcinają się od reszty społeczeństwa lub izolują się. Sekty są to ruchy religijne, które zostały odłączone od macierzystego wyznania. Posiadają one swój własny światopogląd, który został zaczerpnięty z danej religii, jednak nie jest z nią utożsamiany. Członkowie sekt uważają, że posiadają oni prawdę o zbawianiu, dlatego na ich czele stoi mistrz, który narzuca reszcie członów konkretne zachowania, traktowany jest jako absolut, należy mu się bezwarunkowe posłuszeństwo, nie można zarzucić błędów. Większość sekt w stosunku do innych wyznań przyjmuje postawy agresywne, rzadko kiedy zachowują się tolerancyjnie lub obojętnie.

Aspekty składające się na zjawisko sekt nie poddają się wartościowaniu, sklasyfikowane elementy ze względu na trzy kryteria metodologiczne przedstawione zostały poniżej:

1. Charakterystyka typologiczna;
2. Zbiór obiektywnych kryteriów oceny zachowania tych grup (Reber, Reber 2008: 696).
3. Podział na większe zbiory oraz podstawowe wyznaczniki:
 - istnienie lub nie fundamentów religijnych czy filozoficznych,
 - liczna zachowań naruszających prawa i wolności obywatelskie,
 - formy organizacji i funkcjonowania, które wprowadzają mniejszą lub większą marginalizację i izolację społeczną,
 - potwierdzenie, brak lub odrzucenie norm prawa, aprobaty elity ukształtowanej w celu dominacji nad dużą częścią społeczeństwa (Debord 2014: 13-33).

Osoby pozostające w sekcie zobligowane są do przestrzegania pewnych procedur. Dane są wrażliwe i mają do nich dostęp tylko uprawnione osoby, lub zaufani współpracownicy. Samobójcza śmierć społeczności może mieć miejsce wówczas,

gdy członkowie są przekonani o pewnych prawach i funkcjonowaniu danej grupy lub zaczynają wątpić w to, co zostało im wcześniej obiecane (Łuszczynska 1999: 57). Pojawiająca się niepewność niekorzystnie działa na grupę, autorytet mistrza zostaje podważony, co może doprowadzić do tragicznych dla wyznawców skutków (Hołyst 2012: 761-773). Poszczególne elementy, które mogą doprowadzić do pojawienia się samobójstwa w sektach:

- Grupa zaczyna uważać, że są okłamywani – prawdopodobnie grupa nie została wybrana z różnych względów przez „istotę wyższą”,
- Członkowie dobrowolnie opuszczają swoje ciała, aby przedostać się do „stwórcy”,
- Członkowie sekt stawiają się w sytuacjach, a w których osoby nie związane z sektami mogą uważać ich za samobójców,
- Zbiorowość może być rozczarowana obietnicami, które zostały zagwarantowane przez mistrza, a ostatecznie nie zostały zrealizowane (Raport o Niektórych Zjawiskach Związanych z Działalnością Sekt w Polsce, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Międzyresortowy Zespół do Spraw Nowych Ruchów Religijnych, Warszawa, 2000)

W Polsce nie odnotowano przykładów zbiorowych samobójstw na dużą skalę na tle rytualnym. Jednak wiele spraw jest nie wyjaśnionych, trudno uzyskać rzetelne i sprawdzone dane. Warto przytoczyć, że znane są przypadki zabójstw, samobójstw, uprowadzeń i innych przestępstw popełnianych w związku z działalnością sekt do niektórych z nich należą:

1. W czerwcu 1992 roku członkini sekty „Christianie” została skazana za uprowadzenie dwóch nieletnich dziewcząt - czyn ten miał miejsce w związku z naczelnym przykazaniem sekty - „Kto opuści matkę i ojca swego będzie podwójnie wynagrodzony”. Dodatkowo sekta mimo stosunkowo małej liczebności (około 200 osób) skupia swoją działalność w dużych miastach: Warszawa, Gdańsk, Wrocław czy Łódź.
2. W sierpniu 1993 roku zaginął 16-latek po tym jak kontakty z „Międzynarodowym Centrum Odnowy Ludzi i Ziemi – Antrovis” prawdopodobnie przekonały go o ewakuacji w kosmos. Według Policji bez wieści zaginęły też dwie inne osoby związane ze stowarzyszeniem. Ponadto znane są również przykłady tajemniczych okaleczeń oraz odmowy leczenia.
3. W 1995 roku w okolicach Radomia miały miejsce dwa grupowe samobójstwa młodych ludzi: 20-latka, 18-latka i dwóch 16-latków, obaj nieletni samobójcy mieli twarze pomalowane na czarno i wyrysowane na czołach krzyże.
4. W sierpniu 1996 roku założyciel Bractwa Zakonnego Himawantii w formie anonimów kierował pogróżki o tym, że w dniu 15 sierpnia tego roku, zdetonuje on ładunki wybuchowe w klasztorze na Jasnej Górze, a także rozesłał również w formie anonimów „wyroki śmierci” osobom zajmującym się nowymi ruchami religijnymi i sektami.
5. W 1996 roku w Opolu dokonano zabójstwa 73-letniej kobiety, sprawczyni 15-letnia wnuczka związana była z subkulturą satanistów.

6. W 1996 roku policja w Legnicy prowadziła postępowanie wyjaśniające w sprawie śmierci 16-letniego chłopca, którego zwłoki ujawniono na terenie starej kuźni – miejsce, w którym sataniści odprawiali tzw. czarne msze.
7. W grudniu 1997 roku Sąd Rejonowy w Lubartowie skazał założyciela sekty „Niebo” za bezprawne przetrzymywanie jego 14-letniego syna. Członkowie tej sekty byli ponadto wielokrotnie skazywani za inne przestępstwa i wykroczenia.
8. W 1997 roku doszło do popełnienia dwóch samobójstw uczniów szkół średnich w Białej Podlaskiej, trzecie planowane samobójstwo udaremniono. Ustalono, że przyczyną śmierci były praktyki satanistyczne. Podlaska grupa satanistyczna liczyła kilkunastu członków, którzy nakłaniali do samobójstw i innych nielegalnych praktyk.
9. 31 marca 1998 roku skierowany został do Sądu Rejonowego w Lipnie akt oskarżenia przeciwko założycielowi Zgromadzenia Wyznaniowego „Ruch Taoistyczny” oskarżonemu o bezprawne udzielanie uzdrowicielskich świadczeń lekarskich.

Historia zna wiele przypadków masowych samobójstw wśród członków sekt. Choć najczęstszym powodem śmierci były kwestie zupełnie przyziemne (jak strach przed odpowiedzialnością karną w przypadku grupy z Jonestown czy śmierć przywódcy Kościoła Przyjaciół Prawdy w Wakayama). Jednak niektóre z nich mają wymiar bardziej mistyczny. Na rzeczywistą psychomanipulację lekarstwem może być dojrzałość, życiowe doświadczenie, a przede wszystkim samodzielne myślenie (Kaczmarek 2001: 77-88) Ideologia sekt jest zazwyczaj wieloznaczna – osoby, które mają jakąkolwiek wiedzę na ten temat – przynajmniej zastanowią się nad tym czy głoszone tezy są możliwe do zrealizowania. Brak wiedzy czy różnorodne ograniczenia wzmagają jedynie negatywne społeczne nastawienie do nowych religii, przez co przyczynia się do wzrostu zjawisk izolacji, alienacji i wrogości (Kaczmarek 2006: 207-223). Przeróżającym faktem jest to, że bardzo wiele dzieci nie ma wsparcia w rodzinie i najbliższych. Często w okresie adolescencji są odrzucani przez otoczenie, co powoduje poważne problemy w zachowaniu. Osoba, która subiektywnie jest samotna – szuka wsparcia u innych, chce przynależać do danej grupy – odnaleźć akceptację i zrozumienie. (Cornevin 2003: 18-21)

Kolejnym druzgocącym faktem jest to, że osoby w różnego rodzaju kryzysach mają problem z tym, aby poradzić sobie z daną sytuacją. Bez wsparcia najbliższych, chociażby sąsiadów, kolegów z klasy i innych osoba jest często skazana na alienację. Nie można zapominać, że uzyskanie pomocy jest możliwe w różnorodnych warunkach. Przykładowo poniżej zostaje podana lista numerów, które warto wykorzystać:

116 123 – Telefon zaufania dla osób dorosłych w kryzysie emocjonalnym

22 425 98 48 – Telefoniczna pierwsza pomoc psychologiczna

116 111 – Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży

801 120 002 – Ogólnopolski telefon dla ofiar przemocy w rodzinie „Niebieska Linia”

800 112 800 – „Telefon Nadziei” dla kobiet w ciąży i matek w trudnej sytuacji życiowej

ZAKOŃCZENIE

Zachodzi konieczność podejmowania badań naukowych, edukacji, psychoprofilaktyki oraz uwrażliwiania opinii publicznej na problematykę samobójstw i zachowań autodestrukcyjnych, która wciąż naznaczona jest stygmatem tabu społecznego oraz mitów społecznych. Efekty przeprowadzonych analiz mogą doprowadzić do wartościowych rezultatów ze względu na charakter teoretyczno-praktyczny. Wyżej wymieniona tematyka jest ważna w wieloaspektowym wymiarze. Warto informować społeczeństwo na temat związany z sektami czy innymi grupami społecznymi, które mogą mieć dla jednostki poważne skutki w aspekcie indywidualnym czy społecznym. (Nowakowski 2001: 11-18). Dotychczasowa analiza prowadzi do wniosku, iż możliwe są skuteczniejsze działania organów państwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom ze strony sekt. Większy dostęp do informacji może pozwolić wielu osobom na zapoznanie się z profilem danych grup np. w Internecie. Dlatego ważnym aspektem może stać się utworzenie bazy danych o sektach w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Obecnie w wyszukiwarkach internetowych można natrafić na ponad 57 000 wyników związanych z bazami danych na temat sekt, które dla przykładu prowadzone są przez Stowarzyszenie Effatha – „baza danych sekt i nowych ruchów religijnych”, Centrum przeciwdziałania sektom i psychomanipulacji – sekty.pl. Mimo rozpowszechniania tych informacji, część ludzi nie jest w stanie zaobserwować zagrażających symptomów – nad niniejszym aspektem warto pracować w interdyscyplinarnym składzie. Wiele osób nie jest w stanie wydobycь rzetelnych i prawdziwych informacji z doniesień medialnych czy Internetu – część elementów jest nie prawdziwa i może doprowadzić do tego, że osoby, zdecydują się na włączenie do danej grupy społecznej, gdyż nie zauważą w ich profilu niebezpieczeństwa. W związku z powyższym konieczna jest ścisła współpraca z ośrodkami naukowymi oraz organizacjami pozarządowymi zajmującymi się sektami. Ważną inicjatywą byłoby utworzenie specjalnych publicznych ośrodków terapeutycznych dla ofiar sekt i ich rodzin oraz wspieranie finansowe działalności ośrodków prowadzonych przez organizacje pozarządowe, prowadzących tzw. terapię wyjścia.

Ponadto wartościowe z wielu względów byłoby wprowadzenie profilaktyki uzależnienia od sekty oraz syndromu sekty do nauczania na studiach medycznych, psychologicznych, prawniczych (sędziowie, prokuratorzy, policjanci) i innych, po których absolwenci mają bezpośredni kontakt z klientem. Centralne jednostki powinny wprowadzić skuteczniejsze i bardziej zdecydowane wykorzystywanie obecnych instrumentów prawnych do zwalczania nielegalnej działalności sekt. Należy zwrócić uwagę na fakt osób, którym z pomocą lub bez pomocy udaje się „wyjść z sekty” – wówczas są oni zagubieni, bez perspektyw, zostają często bez

rodziny i wsparcia najbliższych, nie mają zaplecza finansowego, gdyż zazwyczaj wszelkie dobra materialne jednostki są kierowane dla grupy wyznawców.

Dodatkowo problematyka związana z zagrożeniami XXI wieku – w tym sektami mogłaby być włączona do programów szkolnych i wychowawczych oraz przeprowadzenie akcji informacyjnej dla uczniów i rodziców, z włączeniem mediów. Co ważniejsze, za konieczne należy uznać m.in. opracowanie programu spójnej polityki państwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom ze strony sekt, właściwą i ścisłą koordynację działań organów państwa, również we współpracy z samorządami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi oraz placówkami naukowymi. Podjęcie intensywnych działań w tym zakresie na poziomie międzynarodowym w ramach instytucji europejskich, oraz w ramach porozumień z rządami innych państw, w szczególności tych, które posiadają zorganizowane struktury działające w przedmiotowym zakresie, takimi jak Francja, Belgia i Austria.

Warto podjąć próbę zmiany stosunku społeczeństwa do sekt poprzez akcje profilaktyczne, pogadanki, warsztaty, szkolenia, wydarzenia kulturalne, podczas których można przekazać zainteresowanym kluczowe informacje odnośnie funkcjonowania takich grup. Wówczas wiele osób byłoby w stanie zauważyć chociażby pierwsze syndromy, które nie pozwoliłyby na tragiczne skutki. Kolejną ważną kwestią jest dostarczanie specjalistycznej wiedzy na prezentowany temat, zarówno osobom, które są bezpośrednio z tematem związane np. osoby, które były członkami sekty, ich rodziny, lekarze, terapeuci, pielęgniarki, studenci itp., ale także innym grupom społecznym czy przypadkowym przechodniom. Ponadto istotne w tym przypadku jest nawiązanie współpracy z mediami, które mogą pomóc w szerszej skali przedstawiać wymienione zagadnienie. Celem współpracy jest stworzenie nowego, ale prawdziwego obrazu sekty – jako miejsca manipulacji, które doprowadzić może do czynów niezgodnych z prawem. W historii można wyróżnić wiele tragicznych przykładów np. Jonestown, Datu Mangayanona, Zakon Świątyni Słońca i wiele innych.

Przedstawiona praca ukazuje istotne zjawiska związane z rozwojem społeczeństwa XXI wieku i coraz częstszym pojawianiem się nowych grup społecznych. W pracy zawarta została kwestia związana z psychologicznymi predyktorami zachowań autodestrukcyjnych u dzieci i młodzieży – problem ten jest istotny i warto go podejmować. Rozważania są inspiracją dla podjęcia dalszych naukowych analiz.

WYBRANA LITERATURA:

1. Bańka A., (2002), *Spoleczna psychologia środowiskowa*, Warszawa, s. 184-222.
2. Cornevin C., Ukryte skarby sekt, „Forum” 2003, nr 49, s. 18–21.
3. Hołyst B., (2014), *Bezpieczeństwo jednostki*, Warszawa, s. 110-224.
4. Hołyst B., (2012), *Suycydologia*, Warszawa: LexisNexis, s.761-773.
5. Debord H.P. (2014), *Sekty i terroryzm: aspekty historyczne i prawne na podstawie francuskich doświadczeń* W: Fels G. (red), *Terroryzm w sektach*, Ruda Śląska – Tychy: Maternus Media, s.13-33.
6. Kaczmarek K., (2001)., *Sekty z innego punktu widzenia*, Kontrowersje, s.78-88.

7. Łuszczynska J. (1999)., Manipulacja w sektach [w:] ABC o sektach, [red.] M. Gajewski, Kraków, s. 57.
8. Kaczmarek K., (2006)., Sekty jako problem socjotechniczny, s. 207-223. <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/6490/1/Kaczmarek%20Sekty%20jako%20problem%20socjotechniczny.pdf> (otworzono: 16.06.2017)
9. Nowakowski P. T., (2001). Sekty. Oblicza werbunku, Tychy, s. 48–60.
10. Reber A.S., Reber E.S., (2008), *Słownik psychologii*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 696.
11. Materiały Kampania Zobacz Znikam <http://zobaczjestem.pl/samobojstwa-u-mlodziezy-liczbach/>
12. http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/